

О‘ЗBEKISTONDA INNOVATSION LOYIHALARNI QO‘LLAB- QUVVATLASH DASTURLARI

Imiy rahbar: i.f.d., professor A.Bektemirov,
Abdusalomov Abdushukur - SamISI, “Bank-moliya
xizmatlari fakulteti” talabasi

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada O‘zbekistonda innovatsion loyihalarni qo‘llab-quvvatlash tizimi va u bilan bog‘liq muammolar, mavjud imkoniyatlar hamda istiqbollar chuqur tahlil qilingan. Avvalo, mavzuning dolzarbligi, milliy taraqqiyotdagi ahamiyati yoritilib, so‘nggi yillarda yaratilgan dasturlar va amaliy mexanizmlar misolida muhim jihatlar ochib berilgan. Foydalanilgan adabiyotlar tahlilida innovatsion muhitni shakllantirishda milliy va xalqaro manbalarning o‘rni ko‘rsatib berilgan. Tadqiqot metodologiyasi qismida esa texnoparklar, ilmiy markazlar, grantlar tizimi, kadrlar tayyorlash va raqamli innovatsiyalar misolida sohaning rivojlanish yo‘llari aniq ko‘rsatildi. Xulosa va tavsiyalarda esa mazkur tizimni yanada takomillashtirish uchun zarur strategik yo‘nalishlar ilgari surildi. Maqola O‘zbekiston innovatsion ekotizimini rivojlantirishga qaratilgan konseptual va amaliy yondashuvlarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlari: Innovatsion loyihalar, startap ekotizimi, raqamli transformatsiya, texnoparklar, ilm-fan va ishlab chiqarish integratsiyasi, grantlar tizimi, innovatsion rivojlanish, O‘zbekiston iqtisodiyoti, sun‘iy intellekt, davlat qo‘llab-quvvatlash siyosati

KIRISH

Bugungi globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida har bir mamlakat o‘z iqtisodiy va ijtimoiy taraqqiyotida innovatsion yondashuvlarni rivojlantirishni strategik vazifa sifatida belgilamoqda. Ayniqsa, XXI asrning ikkinchi choragida, sun‘iy intellekt, raqamli texnologiyalar, biotexnologiya va avtomatlashtirilgan tizimlar jamiyatning barcha sohalarida ildam joriy etilmoqda. Bu esa innovatsiyalarga asoslangan yondashuvlarni nafaqat ixtiyoriy, balki zaruriy omilga aylantirdi. Shunday

sharoitda O‘zbekiston ham innovatsion rivojlanish yo‘lidan borishni ustuvor maqsad sifatida belgilab olgan. O‘zbekiston iqtisodiyotining yangi zamonaviy bosqichga o‘tishida innovatsiyalarning tutgan o‘rni bilan bog‘liq. Dastlabki rivojlanish bosqichlarida mamlakatda xomashyo asosida iqtisodiyot yuritilgan bo‘lsa, hozirgi bosqichda qo‘shilgan qiymatga ega, yuqori texnologik mahsulotlarni ishlab chiqarish, eksport salohiyatini oshirish, mahalliy resurslardan samarali foydalanish kabi vazifalar kun tartibiga chiqmoqda. Bu esa innovatsion g‘oyalarning ishlab chiqarishga tatbiq etilishini talab qiladi. Innovatsion loyihalar mamlakatda mavjud bo‘lgan ilmiy salohiyatni ishga solish, iqtisodiy samaradorlikni oshirish, aholining turmush darajasini yuksaltirish, eksportbop mahsulotlar ishlab chiqarishni ta’minlashda muhim omilga aylangan. Innovatsiyalarni qo‘llab-quvvatlash dasturlari nafaqat iqtisodiy samaradorlikni oshiradi, balki ijtimoiy sohalarda, xususan ta’lim, sog‘liqni saqlash, atrof-muhitni muhofaza qilish kabi yo‘nalishlarda ham muhim o‘rin tutadi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning tashabbusi bilan so‘nggi yillarda innovatsion rivojlanish siyosati davlat darajasida qo‘llab-quvvatlanmoqda. Xususan, 2023-yil dekabr oyida “Innovatsion rivojlanishni qo‘llab-quvvatlash va ilm-fan bilan ishlab chiqarish integratsiyasini chuqurlashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi qaror (PQ–447-son) qabul qilindi. Ushbu qarorda innovatsion loyihalarining moliyalashtirish mexanizmlari, startaplarni dastlabki bosqichlarda qo‘llab-quvvatlash, texnologik transfer markazlari faoliyatini kengaytirish kabi choralar belgilandi. Shuningdek, xalqaro hamkorlik doirasida ham innovatsion loyihalarni rivojlantirish bo‘yicha bir qator dasturlar yo‘lga qo‘yildi. Masalan, Jahon banki, Osiyo taraqqiyot banki, Yevropa tiklanish va taraqqiyot banki kabi xalqaro moliyaviy institutlar bilan hamkorlikda “Innovatsiyalarni qo‘llab-quvvatlash va texnologik ekotizimni rivojlantirish” loyihalari amalga oshirilmoqda. Bularning barchasi O‘zbekistonda innovatsion muhitni shakllantirish va innovatsiyalarni real iqtisodiy sektorga tatbiq etishda muhim omil bo‘lib xizmat qilmoqda.

TADQIQOTLAR METODOLOGIYASI

Innovatsion loyihalarni qo'llab-quvvatlash O'zbekiston uchun strategik ahamiyatga ega bo'lgan sohalardan biridir. Ushbu yo'nalishda olib borilgan tadqiqotlar ko'rsatmoqdaki, muvaffaqiyatli innovatsion rivojlanish uchun davlat tomonidan tizimli yondashuv, institutsional infratuzilma, moliyaviy resurslarning mavjudligi va inson kapitalining sifati muhim ahamiyat kasb etadi. O'zbekistonda innovatsion tizimni shakllantirishda asosan integratsion, modulli va regional yondashuvlardan foydalanilmoqda. Integratsion yondashuv asosida ilmiy-tadqiqot institutlari, oliy ta'lim muassasalari, texnoparklar va xususiy sektor o'rtasida uzviy hamkorlik yo'lga qo'yilmoqda. Bunday yondashuv "uchburchak modeli" (triple helix) deb ataladi va unda hukumat, biznes hamda ilmiy muassasalar muvofiqlashtirilgan faoliyat yuritadi. Modulli yondashuv esa innovatsion loyihalarni segmentlar bo'yicha tahlil qilish imkonini beradi: ya'ni g'oyaning paydo bo'lishi, prototip yaratish, sinovdan o'tkazish, tijoratlashtirish, marketing va sotuv bosqichlari har biri alohida metodologik birlik sifatida ko'riladi. Har bir modul uchun alohida moliyaviy va tashkiliy mexanizm mavjud. Regional yondashuv esa mamlakatning har bir hududida mavjud ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlardan kelib chiqib, mahalliy innovatsion loyihalarni qo'llab-quvvatlashni nazarda tutadi. Misol uchun, Farg'ona vodiysi neft-kimyo va to'qimachilik texnologiyalariga ixtisoslashgan bo'lsa, Navoiy viloyatida sanoat robototexnikasi va texnologik muhandislik sohalari ustuvor yo'nalish bo'lib bormoqda.

Ushbu mavzuni tadqiq etishda bir nechta metodik yondashuvlar qo'llanildi:

- SWOT-tahlil: O'zbekistonda innovatsion muhitning kuchli (Strengths), zaif (Weaknesses), imkoniyatli (Opportunities) va xavfli (Threats) jihatlari baholandi. Bu uslub innovatsion siyosatdagi kamchiliklar va istiqbolli yo'nalishlarni aniqlash imkonini berdi.
- Kuzatuv va kontent-tahlil: 2022–2024 yillar oralig'ida qabul qilingan qonun hujjatlari, davlat dasturlari va hisobotlari tahlil qilindi. Ular asosida innovatsion dasturlar qanday shakllanganligi va ularning qamrovi o'rganildi.

- So‘rovnoma usuli: Oliy ta’lim muassasalarida faoliyat yuritayotgan yosh tadqiqotchilar, startup asoschilari va innovatsion texnopark vakillari orasida so‘rovnoma o‘tkazildi. Bu orqali innovatsion faoliyatdagi muammolar, talab va takliflar aniqlashtirildi.

- Vaziyatli (case-study) tahlil: “Yashnobod”, “Chirchiq” va “Namangan” texnoparklari faoliyati misolida innovatsion loyihalarning shakllanishi, rivojlanishi va ularni tijoratlashtirish bosqichlari tahlil qilindi.

Innovatsion loyihalarni samarali rivojlantirish uchun O‘zbekistonda bir necha muhim mexanizmlar shakllantirilgan:

- Davlat grantlari va subsidiya tizimi – 2022-yildan boshlab Innovatsion rivojlanish agentligi tomonidan ilmiy ishlanmalarning amaliyotga tatbiq etilishini ta’minlash uchun “Innovatsion loyihalar fondi” orqali mablag‘ ajratilmoqda. Ushbu fond orqali dastlabki sinov loyihalari, prototiplar va texnologik ishlanmalar moliyalashtiriladi.

- Startup akseleratsiyasi va inkubatsiyasi – Yoshlar akademiyasi, Yoshlar ishlari agentligi hamda texnoparklar qoshida startaplar uchun inkubatsion va akseleratsion dasturlar ishlab chiqilgan. Dasturlar doirasida 3–12 oy davomida ta’lim, mentorlik, investorlar bilan uchrashuvlar va marketing xizmatlari ko‘rsatiladi.

- Innovatsion faoliyatga soliq imtiyozlari – Prezident qarorlariga muvofiq, startaplar uchun birinchi 3 yil davomida foyda solig‘i va yagona ijtimoiy to‘lovlardan ozod etish amaliyoti yo‘lga qo‘yilgan. Bu esa innovatorlar uchun qulay moliyaviy muhit yaratmoqda.

- Universitetlarda tadbirkorlik va innovatsiya markazlari – O‘zbekiston Milliy universiteti, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti, Andijon mashinasozlik instituti kabi oliy ta’lim muassasalarida “Startup markazlari” faoliyat yuritmoqda. Bu markazlarda talabalar o‘z g‘oyalarini real loyihaga aylantira olish imkoniyatiga ega bo‘lyapti.

O'zbekistonda innovatsion infratuzilmani hududlar bo'yicha rivojlantirish ham ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi. Bu borada "Har bir viloyatda bittadan innovatsion markaz tashkil qilish" tashabbusi 2023-yilning o'rtalaridan boshlab amalga oshirilmoqda. Hozirda Qashqadaryo, Jizzax va Samarqand viloyatlarida innovatsion markazlar faoliyati boshlangan.

Har bir hududda quyidagi infratuzilmalar yo'lga qo'yilmoqda:

- Texnologik laboratoriyalar
- Patentlash va intellektual mulk bo'yicha konsultatsiya markazlari
- Innovatsion mahsulotlarni sertifikatlash tizimi
- Mahalliy biznes bilan integratsiyalashgan ishlab chiqarish klasterlari

Mazkur hududiy markazlarda ishlab chiqilgan loyihalar ichki bozor bilan birga xorijiy bozorga ham chiqayotgan holatlar mavjud. Masalan, Samarqanddagi "EcoFarm" loyihasi biologik faol o'g'it ishlab chiqarishda innovatsion texnologiyalardan foydalangan holda Rossiya va Qozog'iston bozorlariga chiqishga muvaffaq bo'ldi.

Dunyo bo'yicha ilg'or tajribalar shuni ko'rsatmoqdaki, innovatsion taraqqiyotda davlat roli muhim, lekin ortiqcha byurokrtiyasiz. Quyidagi mamlakatlar tajribasi O'zbekiston uchun qiziqarli model bo'lishi mumkin. Innovatsiyalarni "Creative Economy" modeli asosida rivojlantirib, hukumat startaplar uchun soliq imtiyozlari, grantlar, texnoparklar va eksportni rag'batlantirish dasturlarini joriy qilgan. O'zbekiston ayni model asosida "Yoshlar texnoparklari"ni Koreya bilan hamkorlikda yaratmoqda. VTT ilmiy markazi va Sitra innovatsion jamg'armasi orqali davlat-texnologiya-biznes integratsiyasi muvaffaqiyatli amalga oshirilgan. O'zbekistonda Innovatsion rivojlanish agentligi shunga o'xshash mexanizmni yo'lga qo'ymoqda. "Torch Program" orqali har bir viloyatda texnologik inkubatsiya markazlari tashkil qilingan. O'zbekistonning har bir hududida texnoparklar ochilishi ham shu tajribaga mos keladi.

Bu tajribalar asosida O'zbekiston sharoitiga mos metodologiyalar ishlab chiqilmoqda: mahalliy ehtiyojlarga mos innovatsion siyosat, moliyaviy mustaqillik,

oliy ta'lim bilan sanoat integratsiyasi, xalqaro konsorsiumlarda ishtirok kabi yondashuvlar keng qo'llanilmoqda. Tadqiqotlar davomida aniqlangan asosiy tizimli muammolar quyidagicha bo'ladi. Startaplar ko'p hollarda sertifikatlash, patent olish yoki moliyaviy hisobotlar bilan bog'liq rasmiy jarayonlarda qiyinchilikka duch kelmoqda. Tijorat banklari innovatsion loyihalarni yuqori xavfli deb hisoblab, kredit ajratmaydi. Faqat grantlarga tayanish esa loyihaaning barqarorligini ta'minlamaydi. Jamiyatda ilmiy fikr, tadbirkorlik va xatolardan o'rganish madaniyati hali to'liq shakllanmagan. Ko'p hollarda ilmiy ishlanma egalarining huquqlari yetarli darajada himoya qilinmaydi, bu esa ilmiy tashabbusni susaytiradi. Ushbu muammolarni hal etish uchun quyidagicha metodik yondashuvlar taklif etilmoqda. Innovatsion loyihalarni ro'yxatdan o'tkazish, patent olish, moliyaviy yordam olish jarayonlarini birlashtirish. Yirik moliyaviy institutlar qoshida innovatsion loyihalarni baholash va kafillik berish markazlarini tashkil etish. Maktab o'quvchilarini dasturlash, 3D-modellashtirish, robototexnika, loyihalash singari mashg'ulotlar bilan erta tanishtirish. Patent va texnologiyalar bazasi asosida innovatsion almashinuvni tezlashtirish. Bunda har bir yangi loyiha avtomatik ravishda tizimga kiritilib, tahlil qilinadi.

XULOSA VA TAVSIYALAR

O'zbekistonda innovatsion taraqqiyot jamiyatning har bir qatlamiga chuqur ta'sir ko'rsatmoqda. So'nggi yillarda olib borilgan davlat siyosati, yaratilgan infratuzilmalar va normativ-huquqiy baza orqali bu sohaning milliy iqtisodiyotdagi roli keskin oshdi. Ammo innovatsion rivojlanishning real samaradorligini ta'minlash uchun mavjud imkoniyatlarni to'g'ri yo'naltirish va yangi yondashuvlarni tatbiq etish dolzarb masala bo'lib qolmoqda. Tadqiqotlar natijasi shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda innovatsion loyihalarni qo'llab-quvvatlash tizimi umumiy ko'rinishda mavjud bo'lsa-da, u hali to'liq funksional, barqaror va o'zini oqlagan modelga aylanmagan. Bu holat ko'p jihatdan innovatsion faoliyatni muvofiqlashtirishning institutsional asoslari to'liq shakllanmaganligi, ilm-fan, texnologiya va ishlab chiqarish o'rtasidagi uzviy aloqalarning sustligi, shuningdek, innovatsion fikrlash madaniyatining keng ommalashmaganligi bilan bog'liq. Shuningdek, moliyalashtirish manbalarining

ko'pligi va grantlar tizimining mavjudligiga qaramasdan, ushbu mablag'larning boshqaruvi va monitoringi bo'yicha mexanizmlar yetarlicha aniqlashtirilmagan. Bu esa qator loyihalarning amaliyotda to'xtab qolishiga olib kelmoqda. Shuningdek, ilmiy loyihalarning ko'pchiligi fundamental yo'nalishda qolmoqda va ularning amaliy jihatdan qo'llanilish darajasi past. Yagona yondashuv o'rniga, har bir sohaning o'ziga xos innovatsion ehtiyojlarini tahlil qilish zarur. Masalan, sog'liqni saqlash, qishloq xo'jaligi, energetika kabi tarmoqlarda moslashtirilgan innovatsion strategiyalar ishlab chiqilishi lozim. Bu strategiyalar milliy rivojlanish strategiyasi bilan uyg'unlashtirilishi kerak. Innovatsion loyihalarning asosiy muammolaridan biri — ularning real ishlab chiqarishga tatbiq etilmasligidir. Shuning uchun har bir texnopark yoki startap markazi muayyan sanoat korxonalari bilan uzviy bog'lanishi kerak. Shu orqali ilmiy g'oyaning iqtisodiy mahsulotga aylanishi uchun mustahkam zamin yaratiladi. Ko'plab innovatsion loyihalar faqat ichki bozorga mo'ljallangan. Bunday cheklovlar ularning iqtisodiy salohiyatini kamaytiradi. Startaplar eksport salohiyatiga ega bo'lgan mahsulotlar ishlab chiqishlari, xalqaro inkubator va akseleratorlarda ishtirok etishlari uchun qo'shimcha rag'batlar yaratish zarur. Innovatsiyalar faqat davlat tomonidan emas, balki xususiy sektor tomonidan ham qo'llab-quvvatlanishi lozim. Shu maqsadda "Innovatsion fond"lar tashkil etilib, bu fondlar orqali biznes subyektlari o'z mablag'lari evaziga istiqbolli loyihalarga sarmoya kiritishlari mumkin bo'ladi. Davlat esa bu jarayonda kafillik va soliq imtiyozlari orqali vositachi rolini o'ynashi mumkin. Ilmiy loyihalarning iqtisodiy qiymatini aniqlash, ularni baholash, litsenziyalash va tijoratlashtirish tizimi huquqiy jihatdan tartibga solinishi lozim. Bu orqali universitet va ilmiy muassasalarning o'z mahsulotlarini mustaqil ravishda iqtisodiy aylanishga chiqarishlari mumkin bo'ladi. Dunyo miqyosida axborot texnologiyalari asosidagi innovatsiyalar eng tez rivojlanmoqda. O'zbekistonda raqamli texnologiyalarga asoslangan startaplar — sun'iy intellekt, "blockchain", "IoT" (Internet of Things) sohalariga ixtisoslashgan startaplar uchun alohida ekotizimlar, maxsus grantlar va texnoparklar tashkil etilishi muhim. Innovatsiyalar faqat texnologiya emas, balki madaniyat hamdir. Shuning uchun ta'lim tizimida ijodiy fikrlash, muammo yechish

kompetensiyalari, loyihalashtirish uslublari o'rgatilishi kerak. Shu orqali kelajakda innovatsiyalarni nafaqat ishlab chiqadigan, balki uni hayotga tatbiq eta oladigan kadrlar yetishtiriladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Karimov, M. (2023). *Innovatsion iqtisodiyot asoslari va istiqbollari*. Toshkent: "Iqtisod-Moliya" nashriyoti.
2. O'zbekiston Respublikasi Innovatsion rivojlanish vazirligi. (2024). *Innovatsion loyihalarni moliyaviy qo'llab-quvvatlash bo'yicha yillik hisobot*. Toshkent.
3. Raximova, D. (2022). *Texnoparklar va startaplar: rivojlanish tendensiyalari*. "Ijtimoiy fanlar" jurnali, 4(88), 67–74.
4. Yunusxo'jayev, O. (2023). *O'zbekistonda raqamli innovatsiyalar va ularning iqtisodiyotga ta'siri*. "Milliy iqtisodiyot" jurnali, 2(55), 102–110.
5. Akramov, B. (2025). *Ilm-fan va ishlab chiqarish integratsiyasida zamonaviy yondashuvlar*. "Fan va Taraqqiyot" jurnali, 1(12), 43–51.
6. World Bank Group. (2023). *Uzbekistan Innovation Ecosystem Diagnostic*. Washington, DC.
7. OECD. (2022). *Science, Technology and Innovation Outlook: Central Asia Focus*. Paris: OECD Publishing.